

I U D A I C A

Legende despre Rași

Rabi Șlomo l'haki, cu acronimul RAȘI, celebru comentator al Bibliei și al Talmudului, s-a născut la Troyes în anul 1040, a studiat la Worms și la Mainz (Maienza), revenind la Troyes, în Franța. A lăsat în urma sa o operă și o școală, cea a *tosafiştilor*, urmași ai familiei sale și discipoli. De la el au rămas aforisme, printre care menționăm: Dascălii învață de la elevii lor – E mai bine să te supui din dragoste, decât din teamă.

Se spune că în timpul pogromului pe care cruciatii lui Geoffroy de Bouillon l-au făptuit la Mainz, viitorul rege al Ierusalimului a aflat că în orașul scăldat în sângele evreilor ucși, se află un învățat care știe să ghicească viitorul. „Vei stăpâni trei zile Orașul Sfânt, apoi vei fi izgonit și vei reveni la Mainz cu trei cai.” Au trecut mai mult de trei zile, au trecut ani, și cavalerul de Bouillon a fost izgonit și a revenit la Mainz. Era hotărât să-l pedepsească pe învățatul numit RAȘI, pentru că profetise altceva. În urma cavalerului mergeau patru călăreți, scăpați de urgia din Orient. La intrarea în oraș, o mare parte dintr-o boltă s-a prăvălit peste unul dintre călăreți. Profeta se împlinise. Uimit, de Bouillon l-a căutat pe RAȘI. Dar învățatul tocmai își dăduse duhul. Cavalerul a îngenunchat la căpătâiul mortului și i-a cerut iertare. Era în anul 1105, când prima cruciadă luase sfârșit cu o mare înfrângere.

În tinerețe, numele, mai bine zis porecla lui RAȘI, era KUNTRAS, ceea ce în aramaică înseamnă „caiețel”. Acest așa-zis caiețel a ajuns un manuscris de valoare, cu circa 200 de pagini de comentarii, pe lângă opera sa făcută publică. Se mai spune că fratele mamei sale, Rabi Simeon cel Mare, autor

al unor texte devenite canonice și introduse în MAHZOR, a avut un fiu la bătrânețe, El – Chanan, care a fugit din Mainz de teama pogromurilor. După mai mulți ani, când părinții credeau că fiul lor dispărut a murit, Simeon cel Mare a sosit la Roma, în fruntea unei delegații, pentru a cere protecția Papei față de persecuțiile și violențele la care erau supuși evreii. Uluit, a recunoscut în persoana Papei pe unicul său fiu. Legenda spune că El Chanan ar fi revenit la iudaism, dar istoria nu confirmă acest lucru. Cert este că Rași a avut un rol de seamă în evoluția iudaismului, iar introducerea limbii franceze vorbite în vremea aceea, în învățământul școlar iudaic, a ajutat la atragerea multor tineri în această direcție. Alături de Maimonide, el a fost ca un far la începuturile celui de al doilea mileniu al acestei ere.

Primele tipărituri ebraice – texte religioase

Primele tipărituri ebraice au apărut în orașul Neapole, în anul 1485, unde în zece ani s-au realizat 20 de incunabule. Primul tipograf a fost Joseph ben Jakob Gunzenhausen, ajutat de Josua Solomon Soncino. A urmat Isaac ben Iehuda ibn Katorzo, sefard din Calatayud.

Cartea *Psalmilor* a fost tipărită în 1487, apoi *Cartea proverbelor*, cu un comentariu de Immanuel de Roma, Pentateuhul (1488) ș.a. Comentariul lui Rași a fost tipărit în 1491, conținând și Pentateuhul.

În anul următor, au apărut comentariile lui Maimonide. În aceeași perioadă a fost tipărit un glosar ebraic – italian – arab – francez – german, lucrare unică a lui Perez Trevot. A urmat: o gramatică ebraică, canonul medical al lui Avicenna (tradus în ebraică, din arabă). Comunitatea din Neapole durează din primul secol al erei moderne până azi. În secolul XI existau o școală și o sinagogă, în secolele XII-XIII existau evrei proprietari de imobile. În anul 1330, Robert de Anjou a invitat evreii din insulele Baleare să vină în Neapole, unde numărul acestora scăzuse din cauza politicii anti-iudaice a primilor doi Angevini, Carol I și Carol II. S-au remarcat învățați precum Kalonymos, Iehuda Romano ș.a. Ferdinand I a primit cu bunăvoință, în 1492, pe evreii izgoniți din Spania și, în 1495, pe cei din Portugalia. Astfel, a venit la Neapole don Isaac Abrabanel, celebru iudaist, devenit consilier al regelui. În 1540 comunitatea evreilor a fost izgonită din Neapole în urma invaziei spaniole. Abia în 1810 a reînviat viața comunitară în acest oraș. În timpul Holocaustului, circa 500 de evrei napoletani au fost ucși în lagăre ori executați. Astăzi, în Neapole mai sunt câteva sute de evrei, dar orașul este vizitat anual de numeroși turiști israelieni.

Geniza din Egipt

O recentă comunicare științifică ne-a readus în memorie tezaurul descoperit în urmă cu aproape 13 secole la Cairo, cuprinzând manuscrise, documente despre istoria evreilor din Babilonia, Egipt, Africa de Nord, Spania, Italia. La acest tezaur s-au mai adăugat un manuscris al unui cruciat convertit la iudaism, scrisoarea unui kagan (rege) kazar, altă scrisoare a unui gaon etc. Cuvântul „geniza” (se citește „gheniza”) înseamnă „loc ascuns” și era cunoscut drept locul unde erau adăpostite, în vechi sinagogi, temple, manuscrisele de valoare. Neîfind valorificabile în aur, genizele au supraviețuit, dacă nu au căzut pradă incendiilor.

De-a lungul secolelor, cărțile religioase uzate, considerate, uneori, mai puțin corespunzătoare tradiției, erau ascunse în beciuri. Arderea cărților era interzisă de iudaism, iar cele scrise cu litere ebraice erau păstrate cu mare grijă. Cea mai cunoscută este Geniza din Cairo, din Sinagoga lui Esra (sec. VII), ridicată pe locul unei biserici copte. Un unchi (fratele unui bunic din partea maternă) al lui Heine, pe numele său

Simon Van Geldern, scria în 1790, în jurnalul său, despre bogăția documentară a acestei Genize. În 1890, s-a trecut la inventarierea și vânzarea prin licitație a unor vechi manuscrise care au ajuns la bibliotecile din Frankfurt, Heidelberg, la British Museum din Londra, Bodleiana din Oxford, Seminarul Teologic Iudaic din New York, la Budapesta, Paris, Ierusalim etc. Multe piese de valoare s-au răstăcit ori au fost ascunse în seifuri, despre care nu se știe nimic. Prima „geniză” a fost alcătuită din pietrele altarului păngărit de greci, înaintea răscolului macabeilor. Abia ulterior, geniza a devenit „lăcașul cărților interzise” (uzate, eretice etc.) În aceste vechi documente se pot studia texte biblice, metoda punctuației, fonetica, aspecte sociale, teologice, corespondență. În plus, Geniza din Cairo a oferit importante informații despre viața creștinilor și a musulmanilor în perioadele de inițiere a acestor religii.

grupaj de
BORIS MEHR

Viața unui filosof evreu – Emmanuel Lévinas

Viețile filosofilor (v. și cartea lui Diogene Laertios) sunt demne de tot interesul pentru învățămintele ce se pot reține. Alături de Șestov, Emmanuel Lévinas, contemporan o perioadă cu el, a fost unul dintre filosofii marcanți ai Franței, veniți din estul Europei. În română, Lévinas este cunoscut prin „Dificila libertate” (Editura Hasefer – 1999, traducere Țicu Goldstein), „Totalitate și infinit” (Editura Polirom – 1999, traducere Marius Lazurca), alte cărți apărute la Editura All (2000) și la Humanitas (2004). În anul 2005 a apărut „Emmanuel Lévinas. Viața și amintirea sa” (Editura Hasefer, traducere Andrei Banc), de Solomon Malka. Ne vom opri la câteva momente din biografia filosofului. Autorul începe cu... sfârșitul (cum spune Evtușenko, „nu oamenii mor, ci o epocă”). Lévinas a murit la 25 decembrie 1995, fiind condus pe ultimul drum de cei care îi ascultaseră cursurile despre Rași, de foști elevi, discipoli, colegi, unii dintre supraviețuitorii lagărului de la Hanovra pentru prizonierii de război. Cuvântul de adio l-au rostit Jacques Derrida, și rabinul Guttman. Autorul i-a fost elev, și-l amintește ca pe un personaj mic de înălțime, nervos, permanent atent, afectuos cu cei pe care îi prețuia. După cum se știe, Lévinas era născut în Lituania, la Kaunas, al doilea oraș după Vilnius, „Ierusalimul din Est”. Tatăl său, Yehiel, era papetar. Emmanuel mai avea doi frați: Boris și Aminadab; pe mama sa o chema Dvora. O familie tipică de evrei modești, din estul Europei. Data nașterii filosofului: 30 decembrie 1905,

după calendarul iulian și 12 ianuarie 1906 după cel gregorian. Acasă se vorbea rusa, iar mama era o femeie citită, cunoștea operele lui Pușkin, Turgheniev. Filosoful i-a citit, la rândul său, a fost apoi atras de Dostoievski. După primul război mondial, Lituania își câștigă independența, familia revine la Kaunas, unde Lévinas va învăța la un liceu evreiesc. El va absorbi o tradiție, cea a evreilor lituanieni, a evreilor în genere, ca și a unei zone geografice disputate de secole. Urmează Strasbourg, în 1923. Un salt de la Est la Vest, cu tradiții total diferite. „Bergson era la modă”, scrie autorul. Apoi Parisul. Prietenii, dascăli eminenți. Vizitează Germania: Husserl, Heidegger. Apoi Davos, în Elveția. Emmanuel Lévinas începe să scrie, publică, se face cunoscut. Raisa, evreică din Kaunas, devine soția sa. Colaborează cu Alianța Israelită Universală, îi cunoaște pe Maritain și Rosenzweig. Lagărul de prizonieri. După eliberare, Lévinas află că toată familia din Kaunas a fost mitraliată. Au intrat între cei 6 milioane. Următoarele cărți vor fi dedicate părinților, fraților ucși. Nu vom relua etapele carierei sale. Vom aminti că, în 2002, a apărut la Editura Shoken „Neuf lectures talmudiques” de rabinul Daniel Epstein, care a inclus și o selecție din scrierile lui Lévinas. Apoi recitim pasajul despre modul cum Lévinas și fiul său participau la Iom Kipur, la școala unde preda filosoful. El spunea Kol Nidre, apoi citea din Ibn Gabirol. A făcut-o până în anul morții.

DIVREI TORA

REFLECȚII BIBLICE
de ing. BARUCH TERCATIN

● Marți, 29 septembrie, și miercuri, 1 octombrie 2008, sunt cele două zile de ROȘ HAȘANA – zile în care ne rugăm pentru un an bun și fericit.

TALMUDUL IOMA (5,1:7,2) se ocupă pe larg de problema pocăinței și de locul omului reîntors la credință.

În Talmudul Brahot este scris: că *Hozer be Teșuva*, cel ce se reîntoarce la credință, este mai presus decât *țadikim* (cei drepti).

Această părere se bazează pe un verset din Cartea profetului Isaia (57,19), „Pace, pace celui de departe și celui de aproape, spune Divinitatea, și eu îl voi înșănătoși”. Pacea și sănătatea sufletească vor fi darul celui ce s-a îndepărtat și a revenit la credință și apoi al celor apropiați de Divinitate.

În aceste zile de pocăință avem datoria să ne străduim să ne reapropiem de credință și așa vom reuși ca rugile să ne fie ascultate.

● Sâmbătă, 4 octombrie 2008, este Sabat Șuva și citim pericopa VAIELEH. Aceasta sâmbătă o numim Sabat Șuva, după primul cuvânt din aftara, capitolul din Cartea profetului Osea, citit în această sâmbătă. Scriitorul de renume mondial, laureat al Premiului Nobel, Șai Agnon, scrie în volumul său „Iamim Noraim” – „Zile înfricoșătoare” că această sâmbătă e numită de popor și Sabat Teșuva „sâmbăta pocăinței”, pentru ca ea se află în cele 10 zile de Teșuva – Pocăința între Roș Hașana și Iom Kipur. Cartea profetului Osea are ca temă centrală pocăința: *Șuva Israel!* – Întoarce-te Israele! Pericopa Vaieleh (A merge) se referă la ultima zi a vieții lui Moise care, deși avea 120 de ani, merge la fiecare trib pentru a-și lua rămas bun

de la popor. Deși nu e o carte de istorie, Biblia nu ocolește acest eveniment.

● Joi, 9 octombrie 2008, esta cea mai sfântă zi de sărbătoare, IOM KIPUR. La citirea Torei, de Minha, citim ca *Aftara*, toată cartea profetului Iona. Motivul pocăinței apare abia în capitolul trei. Profetul fuge de misiunea încredințată de Divinitate. Nu e pomenit faptul că el refuză, dar e relatat că el fuge în sens opus celui poruncit de Dumnezeu.

Iona declară că are frică de Dumnezeu. Cel ce a creat marea și pământul, cu toate că nu și îndeplinește misiunea. Iona se roagă, însă, și asta este unica soluție pentru a reveni pe drumul drept.

Iona se judecă pe sine și, prin rugăciune, revine pe calea cea dreaptă. Cetățenii din Ninive se pocăiesc datorită lui.

Poetul Iacov Fichman (originar din Chișinău), a scris un poem de mare frumusețe, în care arată că un om nu poate fugi de realitate și de răspundere.

Rugându-ne, sperăm că ne va ajuta Dumnezeu!

● Sâmbătă, 11 octombrie 2008, citim pericopa HAAZINU.

Pericopa este o cântare a lui Moise și însăși forma în care e scrisă în Tora e un poem pe două coloane.

Cuvântul *dor* (generație) figurează în pericopă de trei ori.

Înțelepții se întreabă: cât timp cuprinde o generație? În Biblie, termenul generație e legat de cuvântul *elef* – o mie, adică o mie de generații. Ne putem întreba dacă cuvintele „o

- Pericopa Vaieleh (sâmbătă, 4 octombrie 2008)
- Pericopa Haazinu (sâmbătă, 11 octombrie 2008)
- Pericopa Zot Habraha (marți, 21 octombrie 2008)
- Pericopa Bereșit (sâmbătă, 25 octombrie 2008)

mie de generații” sunt o metaforă sau reprezintă numărul exact.

Azi socotim că o generație ar fi 25 de ani. În cazul acesta, o mie de generații ar fi 25 000 de ani, lucru inexact, știind că, de la Crearea lumii, sunt circa 6 000 de ani.

Se interpretează că, din punct de vedere matematic, Tora a fost dăruită în anul iudaic 2 448. Dacă socotim că azi suntem, aproximativ, în anul 6 000, atunci, de la primirea Torei până azi sunt 3 552 ani.

Cuvântul *elef* – o mie, calculat numeric, după literele sale care reprezintă fiecare o cifră, ajungem la numărul 141.

Deci, dacă vrem să știm câți ani reprezintă o generație, împărțim numărul 3 552 la 141 și ajungem la numărul 25,2 ani, ceea ce, de fapt, susținem azi.

● Marți, 14 octombrie 2008, sărbătorim, timp de 7 zile, SUCOT, mâncând și dormind în Suca. Hamaaril – Rabi Iacov Molin (1355-1427), în cartea sa despre obiceiurile poporului evreu din acea epocă, enumera printre Halahot, obiceiurile de a împodobi Suca cu fructe și cu ceea ce e mai frumos în locuință.

În prima parte a secolului 18, scriitorul și pictorul francez Bernard Picart, care locuia la Amsterdam, în anul 1723, a scris câteva volume despre obiceiurile popoarelor. Peste o sută de

pagini și o gravură sunt dedicate evreilor, în care relatează că Sucot era sărbătorit cu mare fast; tot ce era mai de preț se expunea în Suca.

Să ne bucurăm și azi, ca atunci, de această sărbătoare.

● Marți 21 și miercuri 22 octombrie 2008 sunt celebrate ȘMINI ATERET și SIMHAT TORA.

Terminăm, de Simhat Tora, ultima pericopă a Torei, ZOT HABRAHA, citită indiferent dacă este sau nu sâmbătă, și începem imediat prima pericopă a Torei, BEREȘIT. Așa cum inima omului nu încetează să bată o clipă, tot așa și Tora continuă.

Moise binecuvântează poporul, ca o continuare a binecuvântării lui Iacov și a lui Bilam.

Înțelepții susțin că binecuvântarea lui Moise e cea mai deplină. Moise e omul Domnului-*Iș Haelohim*, lucru nemaîntâlnit. Deși era denumit așa, Moise era omul cel mai neorgolios.

● Sâmbătă, 25 octombrie 2008, este Sabat Bereșit, numită astfel după pericopă BEREȘIT, citită azi.

O relatare de mare dificultate este aceea privind faptele petrecute în Grădina Paradisului, o grădină minunată unde, la început, fusese numai Adam – primul om, apoi și Hava, prima femeie pe pământ.

Ce pom ar fi fost acolo, cu interdicția primită din partea Divinității de a nu i se consuma fructele, călcarea poruncii atrăgându-le celor doi pedeapsa condiției de muritori?

Pomul fusese numit al cunoașterii binelui și răului.

Adam și Hava au fost alungați din Grădina Paradisului pentru că au dovedit că n-au avut încredere în Divinitate. Ei s-au ascuns de Divinitate. Dumnezeu și-a pierdut încrederea în ei. Încrederea nu poate fi recăpătată, deși omul se poate pocăi. Din această cauză, Adam și Hava au fost alungați.